

стандарти якості освіти у вигляді компетентностей у певних ділянках вищої юридичної освіти та правничих професій; мету якості фахівців; функції освіти, самовизначення і становлення індивідуальності в академічному середовищі, тобто він є по суті певною технологією моделювання розвитку освіти.

У більш глобальному вигляді компетентнісний підхід стає інструментом гармонізації вищої юридичної освіти з ринком праці правників на національному та міжнародному рівнях. У цьому контексті при визначенні перспектив розвитку вищої освіти вкрай важливим є те, що має враховуватися і цей важливий контекст. З огляду на сказане виникає серйозне питання розробки професійних стандартів та кваліфікацій. Як раз у цій площині є актуальною проблема вищої юридичної освіти та національної рамки кваліфікації, а також всеосяжної рамки кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти, Європейської рамки кваліфікацій для навчання продовж усього життя.

М. І. Панов, *д-р юрид. наук, проф.,
академік НАПрН України
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого, м. Харків*

ТОЧНІСТЬ ПРАВОВИХ НОРМ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЯКОСТІ ПРАВОТВОРЕННЯ

Правотворча діяльність в Україні (далі – правотворення) являє собою досить складну і широкомасштабну діяльність уповноважених державних органів і посадових осіб та органів місцевого самоврядування з підготовки і прийняття нормативно-правових актів, що мають своїм призначенням ефективне регулювання суспільних відносин. Результативність цієї діяльності багато в чому залежить від підготовки таких нормативно-правових актів, які мають бути досконалими за формою і змістом, тобто задовольняти високі вимоги стосовно їх якості. Категорія “*якість нормативно-правових актів*” інтегрує в собі широкий спектр проблем, пов’язаних із науковим і прикладним обґрунтуванням цих актів, досконалістю техніки правотворення, формальною визначеністю, доступністю, передбачуваністю і зрозумілістю вказаних актів.

Однією із важливих проблем, вирішення якої дозволяє забезпечити належну якість нормативно-правових актів, є *точність правових норм*, що становлять їх зміст. Відомо, норма права є первинною і основоположною клітиною (“цеглинкою”) законів, підзаконних нормативно-правових актів та актів органів місцевого самоврядування. Саме шляхом формулю-

вання в нормативно-правових актах правових норм як узагальнених правил поведінки суб'єктів права – дозволеної чи забороненої – відбувається регулювання суспільних відносин. Таким чином, точність правових норм (і їх досконалість) виступає обов'язковою умовою якості нормативно-правових актів і, відповідно, належного правового регулювання в суспільстві.

Поняття “точність правових норм”, як і поняття “точність”, яке широко використовується в філософії (у теорії пізнання), є досить широким за обсягом і змістом і включає до себе гносеологічний, логічний, лінгвістичний та прагматичний аспекти (рівні). У своїй єдності вони можуть свідчити про точність (або, навпаки, про неточність) правових норм, а отже, про ступінь досконалості і якості нормативно-правового акта в цілому і правового регулювання у відповідній сфері соціального буття зокрема.

Гносеологічний аспект точності полягає в тому, що у правових нормах в узагальненому вигляді закріплюються найбільш важливі типові ознаки, притаманні невизначеній множинності актів поведінки (діянь) суб'єктів права одного і того ж виду (типу, класу), на основі рис їх суттєвої схожості (співпадіння) за формами зовнішнього їх виразу. Одночасно вказані ознаки відображають як загальні, так і індивідуальні риси і особливості, властиві актам поведінки даного типу (виду), що дає можливість відрізнити одні з них від інших (у тому числі правомірні від неправомірних, і навпаки). У цих ознаках має діалектично поєднуватися “загальне” і “конкретне”, що дозволяє уникати казуїстичних і в той же час надмірно узагальнених “генералізованих” формулювань. У диспозиції правової норми, як правило, описується один (єдиний) варіант поведінки або декілька (в альтернативі) із вказівкою кожного із них чи (інколи) примірного їх переліку, що має завершуватися узагальнюючим терміном.

Логічний аспект точності правових норм означає, що процес їх формування і побудови підпорядковується законам і правилам формальної логіки. Для розкриття змісту цих норм орган правотворення має використовувати, за загальним правилом, поняття точні і коректні, які характеризуються формальною визначеністю, зміст і обсяг яких строго фіксовані, і скорочувати (по можливості) застосування оціночних понять, які не мають чітко встановленого змісту і потребують оцінки конкретного факту за шкалою порядку “більше – менше”, “краще – гірше”. Дефініції правових понять при цьому мають бути ємними, за необхідності повними і в той же час стислими, а їх ознаки – вичерпними. Недоцільно використовувати “розмиті” поняття, що не мають чітко визначеного змісту, а також не завершені переліки ознак. При формуванні правових норм бажано користуватися “видовими” поняттями, що мають оптимальний достатньо визначений зміст і обсяг. Родові поняття є надто широкими за обсягом узагальнення, тому

правові норми та юридичні конструкції, в яких вони використовуються, набувають “аморфного”, недостатньо визначеного характеру, а отже, не завжди здатні забезпечити ефективне правове регулювання.

Лінгвістичний аспект вказує на те, що юридичні терміни, за допомогою яких у тексті нормативно-правових актів фіксуються (описуються) норми права, оптимально відображають їх дійсний зміст. Це означає, що слова чи словесні комплекси (терміни), включені в текст даних актів, повинні характеризуватися однозначністю, семантичною жорсткістю, чітко співвідноситися з поняттями, для позначення яких вони вживаються. Терміни, що застосовуються в нормах права, мають бути позбавлені експресивності і виступати специфічними знаковими одиницями, що чітко концентрують в узагальненому вигляді гранично високий рівень знань про відповідні соціально-правові явища. Мова нормативно-правових актів має бути “природною”, чіткою, зрозумілою і доступною. При цьому неприпустимо вживати слова “штучної мови”, слова “іншомовного походження” (за наявності аналогів у національній мові), “нечіткі” та “розмиті” терміни. Не можна допускати в тексті нормативно-правових актів синонімію, полісемію, дублетність, оскільки внаслідок цього порушується жорсткий зв’язок між термінами (словами) та поняттями, які вони позначають. Текст права від цього об’єктивно втрачає точність і чіткість як його якісну характеристику.

Прагматичний аспект точності правових норм полягає в тому, що при їх формулюванні слід суворо дотримуватися правила техніки правотворення. Це означає, перш за все, що суб’єкти правотворчої діяльності при розробці нормативно-правових актів повинні керуватися, на нашу думку, всією сукупністю показників, які утворюють зміст розглянутого раніше поняття “точність правових норм”. Крім того, техніка нормотворення має відповідати принципу системності. Норми права припускають логічно обґрунтовану структуру, внутрішню єдність елементів, що її складають. Розміщення норм у тексті акта має відповідати системі інститутів галузі права, відображати їх узгодженість, взаємозв’язок і взаємну залежність, виключаючи протиріччя і прогалини.

Викладене дає підстави зробити висновок, що розглянуті гносеологічний, логічний, лінгвістичний та прагматичний аспекти точності правових норм у їх єдності становлять собою сукупність об’єктивних показників (параметрів), яким повинна відповідати кожна норма права. Урахування їх має забезпечити оптимальне формування правових норм і підготовку якісних нормативно-правових актів, що є необхідною умовою якості правотворення.